

# ARACI KURUMLARIN GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ KALDIRAÇLI ALIM SATIM (FOREKS) İŞLEMLERİ VE MUHASEBE UYGULAMALARI\*

845

Yrd.Doç.Dr. Ozan ÖZDEMİR\*\*

Muhasebe Bilim  
Dünyası Dergisi  
Aralık 2015; 17 (4): 845-869

## ÖZ

Küçük fonlarla finans piyasalarında yatırım yapmaya imkân tanıyan kaldıraçlı alım satım işlemleri, yatırılan teminatın çok üzerinde işlem yapma imkânı sunan cazip bir piyasa olarak değerlendirilmektedir. 2011 yılından itibaren Türkiye’de yasal zemini oluşturulmuş olan kaldıraçlı alım satım işlemleri, sadece yetkilendirilmiş aracı kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Çalışma kapsamında aracı kurumların kaldıraçlı alım satım işlem hacimlerindeki değişimler ve gelirler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ayrıca yeni bir faaliyet alanı olan bu işlemlere ait muhasebe uygulama örneklerine de yer verilmiştir. Çalışma sonucunda aracı kurumların kaldıraçlı alım satım işlemlerinden elde ettikleri gelirlerin yıllar itibariyle önemli ölçüde artış gösterdiği ve işletmenin karlılığında önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri, Aracı Kurumlar, Muhasebe Uygulamaları

**JEL Sınıflandırması:** G10, G15, G24, M41

## LEVERAGED TRADING (FOREX) OPERATIONS AND ACCOUNTING PRACTICES OF BROKERAGE FIRMS

### ABSTRACT

Competitive situation and varied products seeking in financial markets put forward new investment techniques that take place leveraged trading into the forefront. Leveraged trading operations whose legal bases have been formed in Turkey since 2011 are carried out by only authorized brokerage firms. The effect on income and changes in leveraged trading transaction volumes of

\* Makale gönderim tarihi: 01.06.2015, kabul tarihi: 29.10.2015

\*\* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans Bölümü Öğretim Üyesi, ozanozdemir@sdu.edu.tr

brokerage firms are investigated within the context of study. Also, accounting practices belonging to these operations forming new area of activity, are included. It is determined that brokerage firms' incomes from leveraged trading operations have significantly increased by years and have a significant effect on their business profitability.

**Keywords:** Leveraged Trading Operations, Brokerage Firms, Accounting Practices

**JEL Classification:** G10, G15, G24, M41

## 1. GİRİŞ

Finansal sistemde dünya genelinde yaşanan gelişmeler, krizler ve bunun neticesinde ortaya çıkan sermaye piyasalarındaki dalgalanmalar yatırımcıların hisse senedi, tahvil vb. yatırım araçları ile birlikte farklı finansal araçlara yönelmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda finansal sistem içerisinde önemli bir görevi yerine getiren aracı kurumların yatırımcılara sundukları yeni ürünler arasına forward, futures, opsiyon, swap sözleşmeleri ile varantlar eklenmiştir (Özpeynirci ve Kalaycı 2013, 390). Bu alanda son yıllarda yaşanan önemli bir gelişme de yatırımcıların aracı kurumlar vasıtasıyla foreks piyasalarında işlem yapma imkânı bulmasıdır.

Hisse senedi ve ticaret borsalarından farklı olarak yapılanmış olan foreks piyasaları geleneksel piyasaların taşıdığı birçok özelliği taşımamaktadır. Belirli bir merkezde toplanmamış olan bu piyasa global kapsamlı çalışmakta olup herhangi fiili bir takas işlemi gerçekleşmemektedir. Büyük(major) bankaların ve merkez bankalarının etkin olduğu bununla birlikte döviz piyasası araçlarının işlem emirlerini aktardığı bu piyasalara, elektronik işlemlerin artmasıyla dünya genelinde yoğun ilgi gösterilmektedir (O'Keefe 2010, 4-9).

Özellikle internet üzerinden gerçekleştirilen kaldıraçlı alım satım (KAS)<sup>1</sup> işlemlerinin yaygınlaşmasında bu hizmeti sunan aracı kurumların internet siteleri üzerinden konuya ilgi duyan yeni yatırımcılar için ücretsiz tanıtım hesapları açma imkânı sunmaları, araştırma raporları, bilgilendirme kılavuzları ve çağrı merkezi gibi hizmetler sunmaları etkili olmaktadır. Ancak bu özelliklerin yanı sıra KAS işlemleri yatırımcılar için önemli riskleri yanında taşımaktadır (David 2007, 58). Borsada işlem yaparken hisse senedi ile ilgili şirketin temel analizinin yapılması

1 Çalışmanın devamında kaldıraçlı alım satım işlemlerinin gerçekleştiği piyasalar için "foreks (forex) piyasalar" ifadesi ve bu piyasalarda gerçekleşen işlemler için "Kaldıraçlı Alım Satım (KAS) İşlemi" ifadesi kullanılmıştır.

gerekirken, döviz çiftleri ile ilgi yatırımlarda ülkelerin derinlemesine analizine ihtiyaç duyulmaktadır. Küçük fonlarla finans piyasalarında yatırım yapmaya imkan tanıyan KAS işlemlerinde yatırım için ortaya konulan başlangıç sermayesinin kaybedilmesi riskini taşımaktadır (Hakim 2012, 2-3).

## 2. ARACI KURUMLAR

Öncelikli fonksiyonu sermaye piyasalarındaki fon arz ve talebini karşılaştırarak, fonların etkin kullanılacağı alanlara yönlendirmek olan aracı kurumlar içinde bulunduğu finansal sistemin gelişmelerinden doğrudan etkilenmektedir. Aracı kurumlar anonim şirket türünde kurularak borsalarda işlem yapmak için yetkilendirilmiş ve menkul kıymetler ile diğer kıymetli evrakın alım satım faaliyetlerini yürüten, yatırımlar konusunda müşterilerine danışmanlık hizmeti sunan, piyasa araştırmaları ve aracılıkla bağdaşan diğer işlemleri yapan yardımcı kuruluşlardır (Manavgat 1991, 20-21; Akdoğan ve diğerleri 2011, 134).

Sermaye Piyasası Kanunu'nda sermaye piyasası faaliyetlerini yerine getiren kuruluşlar arasında yatırım kuruluşları ile bu kuruluşlar tarafından yürütülen yatırım faaliyetlerine yer verilmiştir. Kanunda yer verilen yatırım kuruluşları içerisinde aracı kurumlar ve bankalar yer almaktadır. Kanun kapsamına giren yatırım hizmetleri ve faaliyetleri şunlardır (Sermaye Piyasası Kanunu madde: 34-39):

- a) Sermaye piyasası araçlarıyla ilgili emirlerin alınması ve iletilmesi,
- b) Sermaye piyasası araçlarıyla ilgili emirlerin müşteri adına ve hesabına veya kendi adına ve müşteri hesabına gerçekleştirilmesi,
- c) Sermaye piyasası araçlarının kendi hesabından alım ve satımı,
- ç) Portföy yöneticiliği,
- d) Yatırım danışmanlığı,
- e) Sermaye piyasası araçlarının halka arzında yüklenimde bulunularak satışa aracılık edilmesi,
- f) Sermaye piyasası araçlarının halka arzında yüklenimde bulunmaksızın satışa aracılık edilmesi,
- g) Çok taraflı alım satım sistemlerinin ve borsa dışı diğer teşkilatlanmış pazar yerlerinin işletilmesi,
- ğ) Sermaye piyasası araçlarının müşteri namına saklanması ve yöne-

timi ile portföy saklanması ve

h) Kurulca belirlenecek diğer hizmet ve faaliyetlerde bulunulması.

Aracı kurumlar ve bankalar arasında yerine getirdikleri hizmetler ve mevzuat hükümleri açısından farklılıklar mevcuttur. Bankalar pay piyasalarında doğrudan alım satıma aracılık, portföy yönetimi, yatırım danışmanlığı gibi hizmetleri yürütemezler (Coşkun 2010, 140-143). Aracı kurumlar tüm sermaye piyasası araçlarına ilişkin işlem aracılığı yapabilirken, gerek mevduat ve katılım, gerek kalkınma ve yatırım bankaları kaldıraçlı sermaye piyasası araçlarında işlem aracılığı yapamazlar. Kaldıraçlı sermaye piyasası aracı dışındaki türev araçlarda tüm bankalar tarafından işlem aracılığı yapılabilecektir, ancak bunun istisnası paylar ile pay endekslerine dayalı olan türev araçlardır (Anonim 2014, 19).

**Tablo 1. Kuruluşlara Göre İşlem Aracılığı Faaliyetleri**

Yatırım Aracı Kuruluş	Menkul Kıymetler		Türev Araçlar	
	Hisse Senedi	Diğer	Kaldıraçlı İşlem Harici Türev Araçlar (Borsaya veya portföy aracısına iletilmek üzere)	Kaldıraçlı İşlemler
Aracı Kurum	Yapabilir	Yapabilir	Yapabilir	Yapabilir
<b>Bankalar</b> (Mevduat, Katılım, Kalkınma ve Yatırım Bankaları)	Yapamaz	Yapabilir	Yapabilir(Pay endekslerine ya da paya dayalı olanlar hariç)	Yapamaz

**Kaynak:** Anonim 2014, 19.

Aracı kurumlar, kuruluş aşamasında belirli özel şartları taşımak zorunda olmalarının yanı sıra Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'ndan gerçekleştirecekleri faaliyetler ile ilgili yetki belgeleri ve borsada işlem yapacaklar için de borsa üyelik belgesini almaları gerekmektedir. Aracı kurumlar genel merkezleri dışında farklı birimler oluşturarak faaliyet yapmalarını gerçekleştirebilir. Aracı kurumların merkez dışı örgütleri şubeler, irtibat büroları ve bir veya birkaç bankayla tesis edilen acenteliklerinden oluşur. Aracı kurumlar ilgili ülkenin yetkili otoritesinden izinleri alarak yurtdışı şube, irtibat bürosu veya acentelik tesis ederek örgütlenebilir. Aracı kurumların denetiminde yetkili otorite SPK'dır. Sermaye Piyasası Kanunu ve diğer ilgili mevzuat hükümlerinin uygulanmasının ve her türlü sermaye piyasası faaliyet ve işlemlerinin denetimi kurul uzmanları ve uzman yardımcıları tarafından gerçekleştirilir (Anonim 2003, 56-66).

Yatırımcılar finansal piyasalara doğrudan erişemedikleri için profesyonel aracı kurumlar ile çalışmak zorundadırlar. Aracı kurumların sundukları hizmet kalitesi, müşterilerine ulaşma noktaları şube, internet

kanalı vb., yardımcı personelin niteliği, komisyonlar, hesap açma limitleri, sunulan danışmanlık hizmetleri vb. faktörler, yatırımcıların aracı kurum tercihlerini etkilemektedir (Yeşildağ ve Kaderli 2013, 116-132). Aracı kurumlar yatırımcıya aracılık edilmesinden kaynaklı yükümlülüklerle sahiptir. Müşteri ve aracı kurum arasında yapılan anlaşmadan doğan yükümlülüklerle göre belirlenen sorumluluk sınırları; sadece müşteri tarafından verilen emirlerin gerçekleştirilmesi veya belirli işlemlerin yapılması ile sınırlandırılacağı gibi, yatırım danışmanlığı veya müşterinin hesabı üzerinde sınırsız bir yetki ile de genişletilebilir. Aracılık ilişkisinde kapsam hangi şartlarda belirlenirse belirlensin, aracı kurum aracılık hizmetini verirken azami dikkati göstermek zorundadır (Çıtak 1998, 68-69).

Finansal sistem içerisinde yatırımcıların çalıştıkları kuruma güven duyması çok önemlidir. Bu güvenin teşkil etmesinde ve yatırımcının aracı kuruma güven düzeyine yetkili otoritelerin (düzenleme ve denetleme kurumları) faaliyetleri, hukuki çevrenin(kanunlar, düzenlemeler, standartlar) ortaya koyduğu düzen ve yaşanan gelişmeler etki etmektedir. Aracı kurumların risk skalasının ve etkinliğinin belirlenmesinde önemli ölçüde firma ölçeğinde yapılacak çalışmalar belirleyici olmaktadır. Aracı kurumlar sektörüne duyulan güvenin gelişmesinde, düzenleyici otorite kuruluşların geliştirilen standartların ötesinde risk yönetimi ve sermaye yeterliliği standartlarını dikkate alması önemlidir (Coşkun 2010, 40).

Aracı kurumlar zaman içinde piyasalardaki ve teknolojiadaki gelişmeleri takip ederek kendilerini yenilemektedir. Geleneksel aracı kurum faaliyetleri ile elektronik işlemler arasında önemli rekabet şartları ortaya çıkmaktadır. Aracı kurumların hizmet kanallarında elektronik işlem platformlarına yönelmesi, maliyet düşürme, hız, şeffaflık ve esneklik bakımından önemli avantajlar sağlamaktadır. Geleneksel işlem türünde yatırımcıyla birebir işlem yapma ve dealerlar aracılığıyla yatırımcıya piyasalar hakkında bilgi aktarma imkânı mevcuttur (Albuquerque, 2003, 205-215).

Aracı kurumlar, bankalar ve diğer yatırım kuruluşları, kamu kurumu niteliği bulunan ve öz düzenleyici mesleki üst kuruluş olan “Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği(TSPB)” çatısı altında faaliyet göstererek sermaye piyasalarında önemli fonksiyonları yerine getirmektedir. Türkiye’de sermaye piyasalarında faaliyet gösteren yatırım kuruluşları ile ilgili sayısal bilgiler Tablo 2’de yer almaktadır.

**Tablo 2. Yatırım Kuruluşları**

TSPB Üyeleri	2013	2014
Aracı Kurum	102	97
Banka	40	43
Portföy Yönetim Şirketi	41	40
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklığı	12	9
Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı	30	31
Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı	6	6
<b>Toplam</b>	<b>231</b>	<b>226</b>

**Kaynak:** TSPB, 2015a.

2012 yılındaki mevzuat değişikliğinden önce “Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği” olarak faaliyet gösteren birlik bünyesinde aracı kurumlar, vadeli işlem aracılık şirketleri ve bankalar bulunmakta olup 2011 ve 2012 yıllarında toplam 142 kuruluş faaliyet göstermiştir. Mevzuattaki yeni düzenlemeler ile yatırım kuruluşlarının ve TSPB’nin kapsamında değişikliğe gidilmiştir. Değişikliği takip eden 2013 yılsonunda TSPB bünyesinde 102’si aracı kurum olmak üzere toplam 231 ve 2014 yılında da 97’si aracı kurum olmak üzere toplam 226 kuruluş yer almaktadır. Aracı kuruluşların 2013 ve 2014 yıllarında yıllık bazda gerçekleştirdikleri işlem hacimleri Tablo 3’te yer almaktadır.

**Tablo 3. Aracı Kuruluşların İşlem Hacimleri**

Aracı Kuruluşların İşlem Hacimleri (Milyar TL)	2013	2014
<b>Pay Piyasası</b>	<b>1.492</b>	<b>1.737</b>
<b>Gelişen İşletmeler Piyasası (GİP)</b>	<b>4</b>	<b>4</b>
<b>Serbest İşlem Platformu (SİP)</b>	<b>0</b>	<b>0</b>
<b>Tahvil-Bono Kesin Alım-Satım Pazarı</b>	<b>1.946</b>	<b>1.314</b>
Aracı Kurum	144	117
Banka	1.802	1.197
TCMB + Takasbank	0	0
<b>Repo-Ters Repo Pazarı</b>	<b>13.490</b>	<b>15.268</b>
Aracı Kurum	1.271	1.397
Banka	11.508	13.275
TCMB + Takasbank	712	596
<b>Vadeli İşlemler Pazarı</b>	<b>830</b>	<b>869</b>
Aracı Kurum	745	865

Banka	85	5
<b>Opsiyon Pazarı</b>	<b>0</b>	<b>2</b>
Aracı Kurum	0,2	2,0
Banka	-	0,0
<b>Kaldıraçlı İşlemler</b>	<b>4.956</b>	<b>7.693</b>
Müşteri	2.970	4.353
Likidite Sağlayıcı	1.986	3.340

**Kaynak:** TSPB, 2015a.

Tablo 3'ten de görüleceği üzere farklı piyasalarda gerçekleşen işlem hacimleri arasında en yüksek pay Repo-Ters Repo Pazarı'nda gerçekleşmiştir. 2014 yılında bu işlem türünde bankaların gerçekleştirdiği işlemler yaklaşık %87 düzeyindedir. Sadece aracı kurumların yetkilendirilmiş olduğu kaldıraçlı işlemler, gerçekleşen işlem hacimleri sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır. KAS işlemlerinde 2013 yılında yaklaşık 5 Trilyon TL düzeyinde işlem gerçekleşirken, 2014 yılında yaklaşık %54 artışla 7,7 Trilyon TL işlem hacmine ulaşılmıştır. Tabloda yer alan bilgiler arasında dikkate değer bir diğer durum ise kaldıraçlı işlemlerde gerçekleşen işlem hacminin, pay piyasası ve tahvil bono piyasasından önemli düzeyde yüksek olmasıdır.

### 3. KALDIRAÇLI ALIM SATIM (FOREKS) İŞLEMLERİ

1980'li yıllardan itibaren hız kazanan finansal piyasaların entegrasyonu ve uluslararası işlemlerin artışı, riskten kaçınma gibi farklı finansal gereksinimleri ortaya çıkarmıştır. Finansal piyasalarda yeni yatırım araçlarının ortaya çıkıp gelişmesinde ve yeniliklerin artışında farklı nedenlerin etkisi bulunmaktadır (Önce 1995, 87-88). Bu nedenler arasında, piyasada yaşanan kıyasıya rekabet ve farklılık yaratma ihtiyacı, ABD ve Avrupa mali piyasalarındaki deregülasyon ve mali kuruluşların sermaye yeterliliği baskısı sonucu geleneksel faaliyet alanlarından çıkma ihtiyacı ve teknolojik gelişmeler yer almaktadır. Teknolojik gelişmeler finansal yeniliklerin artışında önemli bir etkiye sahiptir. Bilgisayar teknolojilerindeki önemli gelişmelerin finansal yeniliklerin pek çoğunun hayata geçirilmesinde rol oynadığı görülmüştür (Apak ve Uyar 2011, 4).

Genellikle spot döviz piyasalarındaki fiyat değişimlerinin alınıp satıldığı ve yatırımcıya aracı kurumlar tarafından kaldıraçlı alım satım imkânının sunulduğu işlemlerde kaldıraçın etkisiyle kar ve kayıpların büyümesi hem avantaj hem de dezavantaj sağlamaktadır (Lien 2015,

52-53). KAS işlemleri, yatırımcılara yüksek kazanç imkânı sağlamasından dolayı cazip bir piyasa olarak değerlendirilmektedir. Yer ve zaman serbestliği bulunan bu piyasada, elektronik platformlar aracılığıyla kolay ve hızlı bir iletişim sağlanmaktadır. KAS işlemlerinin gerçekleştiği bu piyasada portföyde olmayan ürünün açığa satılmasıyla ürünün değer kaybından da kazanç elde edilebilmektedir. Foreks piyasasında gerçekleşen işlemler uluslararası tezgâh üstü piyasa (Over the Counter-OTC) döviz piyasasıdır. Foreks piyasasında gerçekleşen işlemlerde tescil ve para değişimi yapılmaz ancak kar/zarar gerçekleşir. Piyasaya göre güncelleme alım/satım anında başlar pozisyon kapatılıncaya kadar devam eder. Kaldıraçlı alım satım işlemlerine gösterilen yoğun ilgi ile beraber, dövizler arasındaki değişimin yanı sıra altın, gümüş gibi değerli maddeler, petrol ve farklı borsalara ilişkin endeksler ve emtialar için de işlemler gerçekleşmektedir (Yaslıdağ 2014, 15-22).

Finansal piyasalarda yatırım yapan kişi ve kuruluşların her zaman ilgisini çeken foreks piyasasına ulaşım son yıllardaki teknolojik gelişmelerle iyice kolaylaşmıştır. Bununla birlikte, küçük portföylere sahip bireysel yatırımcılar bilgisayar veya mobil cihazları aracılığıyla döviz paritelerinde önemli hacimlerde işlem yapmaya başlamıştır. Para birimlerinin karşılıklı değiştirildiği, diğer bir ifade ile farklı dövizlerin spot olarak alınıp satıldığı işlemleri kapsayan foreks piyasaları yüksek işlem hacmiyle dünyanın en likit piyasası olarak kabul edilmektedir ([http://www.isyatirim.com.tr/AssetDocs/50\\_Soruda\\_foreks.pdf](http://www.isyatirim.com.tr/AssetDocs/50_Soruda_foreks.pdf), Erişim Tarihi: 10/02/2015).

Elektronik alım satım platformları döviz ticaretinin ve piyasa katılımcılarının yer aldığı alanın genişlemesine çok önemli katkı sağlamıştır. Bu alanda; bankalar, yatırım fonları, para piyasası fonları, sigorta şirketleri, emeklilik fonları, hedge fonları, döviz fonları ve merkez bankaları işlemler gerçekleştirmektedir. Elektronik uygulamaların artması işlem maliyetlerinin düşürmüş böylelikle küresel döviz piyasasına yeni katılımcıların girişi kolaylaşmıştır (King ve Rime 2010, 40).

KAS işlemlerinin gerçekleştiği piyasalarda taraflar arasında gerçekleşen transferlerde, taraflardan birinin üzerine düşen görevi yerine getirememesi durumunda oluşacak risklerin (likidite, anapara ve market riski) yol açacağı finansal krizlerin engellenmesi için kurulan sistemin hatasız çalışması önemlidir. Bu amaçla uluslararası alanda faaliyet gösteren Sürekli Mutabakat Sistemi (Continuous Linked Settlement - CLS) kullanılmaya başlanmıştır. Bu sistemin çalışma prensibinde döviz transferlerinin ödeme karşılığı ödeme yöntemiyle yapılması ve eşleştirme işlemi bulunmaktadır. Bu sistem sayesinde meydana gelebilecek ana-



para ve risklerle ilgili önlemler alınmış olup işlemler CLS gözetiminde yapılmaktadır (Demirbaş ve Kaya 2011, 101). Foreks işlemlerinin gerçekleştirildiği uluslararası CLS platformu tarafından açıklanan bilgilere göre 2015 Mart ayı itibariyle günlük ortalama işlem hacmi 5,15 trilyon Amerikan Doları seviyesindedir (Nikolava 2015).

Foreks piyasalarında gerçekleştirilen KAS işlemleri, çok önemli farklılıkların olmasına rağmen kaldıraç özelliğinden diğer bir ifadeyle teminat karşılığında işlem yapma özelliğinden dolayı vadeli türev ürünlere kısmi benzerlikler göstermektedir. Son yıllarda yoğun ilgi gösterilen foreks ve türev piyasalarda; işlem çeşitlerinde ve hacimlerinde yaşanan hızlı gelişme, merkezi otoritelerdeki denetim/gözetim yetersizliği, bilgi ve rapor eksikliği, işlemlerin standart olmaması, piyasa riskinin doğru biçimde algılanamaması ve denetim firmalarının eksiklikleri gibi ortaya çıkabilecek sıkıntıları en aza indirmek için işlemlerin ve süreçlerin daha fazla denetim altına alınması ve piyasa riskinin azaltılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Şababoğlu 2013, 110). Foreks piyasalarında gerçekleşen işlemlerle ilgili taraflar arasında paylaşılan kaygılar arasında yasal zemine kavuşturulamayan uygulamalar yer almaktadır. Bunlar arasında şeffaf olmayan fiyatlandırma (aracı kurumların tezgâh üstü piyasada ortaya çıkan fiyata uyguladığı komisyon) ve yüksek kaldıraçlı işlemlerin cesaretlendirilmesi gibi uygulamalar yer almaktadır (Silvani 2009, 36).

Türkiye’de yatırımcıların yeni tanıştığı KAS piyasasında işlem yapmak isteyenlerin, sağlıklı işlem yapabilmeleri için yeterli seviyede ve doğru bilgi sahibi olmaları, doğru danışmanlık hizmetini almaları ve öz niteliklerini iyi tanımlayıp bu doğrultuda karar almaları gerekmektedir. Foreks piyasaları ekonomik ve siyasi gelişmelere bağlı hareket etmekte ve bu gelişmeler sonucunda hızlı ve çok yüksek fiyat hareketleriyle tepki verebilmektedirler. Bu piyasada işlem yapan yatırımcılar da genel olarak hep kazanacaklarını, kaldıraçın da etkisiyle daha fazlasını elde edeceklerini düşünerek hareket etmektedirler. Ancak kaldıraç etkisi ile yüksek zararların ortaya çıkması da söz konusudur (Köse ve diğerleri. 2014, 12-13).

KAS işlemlerini gerçekleştirebilmek için yatırımcının hizmet aldığı aracı kurumu tercihinde ve güvenin oluşmasında etkili olan faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler (Lien 2015, 56):

- Aracı kurumun faaliyet süresi,
- Faaliyet merkezinin nerede bulunduğu ve bağlı bulunduğu yasal mevzuat,

- Aktif büyüklüğü,
- Sunulan müşteri desteği ve nitelikleri,
- Eğitim hizmeti,
- İnternet sitesi ve mobil işlem özellikleri,
- Hesap açma koşulları,
- Kayıt sistemlerinin, tablo ve çizelgelerin açıklayıcılığı,
- Gerçek zamanlı haber ve rapor sunulması ve diğer ek hizmetler.

Yatırımcılar tercihleri doğrultusunda aracı kurum seçimini yaptıktan sonra ilgili aracı kurumda hesap açmak üzere gerekli sözleşme ve formları imzalar. Yatırımcılar ile aracı kurumlar arasında akdedilen standart sözleşme metinlerinde, finansal ürünlerin alım satımına aracılık edilmesine ve bu işlemler sonucunda ortaya çıkan mali ve yönetsel hakların kullanılmasına, yatırımcı hesabındaki bakiye nakdin değerlendirilmesine ilişkin esaslara yer verilmektedir (Çetin ve Töremiş 2008, 99). Bu kapsamda foreks işlemlerine aracılık eden aracı kurumlar ve yatırımcılar arasında KAS işlemleri çerçeve sözleşmesi imzalanır ([http://www.albforex.com.tr/fx\\_sozlesme.pdf](http://www.albforex.com.tr/fx_sozlesme.pdf), Erişim Tarihi:10.02.2015).

Foreks piyasasında işlem yapan yatırımcı; herhangi bir işlem yaptığında iki farklı para birimi üzerinden işlemi gerçekleştirmektedir. Bu iki farklı para biriminin bir araya gelerek oluşturduğu kombinasyona parite (döviz çifti) denir. Yatırımcıların kullandığı birçok parite vardır ve bir paritede ilk kullanılan para birimi temel birim olarak ifade edilirken ikinci para birimi ise karşıt birim olarak ifade edilir.

Örneğin;

EURUSD (Euro / Amerikan Doları),

GBPUSD (İngiliz Sterlini / Amerikan Doları),

AUDUSD (Avustralya Doları / Amerikan Doları),

USDCAD (Amerikan Doları / Kanada Doları),

USDCHF (Amerikan Doları / İsviçre Frangı),

USDJPY (Amerikan Doları / Japon Yeni),

USDTRY (Amerikan Doları / Türk Lirası).

Foreks piyasasında döviz pariteleri ile ilgili gerçekleşen işlemler her iki yönlü(alış/satış) olabilmektedir. Örneğin; USDTRY: 2,4400/2,4405 değeri mevcut iken yatırımcı, bu paritenin değer kazanacağını düşünür-

yorsa; Amerikan Doları'nın TL karşısında değer kazanacağı beklentisindedir. Değer kazanacağı beklenen parite için alış emri verilir. Alış pozisyonu açıldığında 2,4405 değerinden işlem gerçekleşir ve yatırımcının istediği seviyeye geldiğinde pozisyonun satış fiyatı üzerinden sonlandırılır. Amerikan Doları'nın TL karşısında değer kaybedeceğini (TL'nin USD'na karşı değer kazanacağını) düşünen yatırımcı ise satış emri vererek 2,4400 olan satış fiyatı üzerinden pozisyon açar ve pozisyonu istediği değere geldiğinde ise alış fiyatı üzerinden işlemi sonlandırır.

#### **4. ARACI KURUMLARIN GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ KALDIRAÇLI ALIM SATIM (FOREKS) İŞLEMLERİ VE MUHASEBE UYGULAMALARI**

Genel olarak “foreks” olarak bilinen, dövize, mala ve kıymetli maddelere dayalı olarak gerçekleştirilen kaldıraçlı alım satım işlemleri 31.08.2011 tarihinden itibaren sermaye piyasası faaliyeti olarak tanımlanmıştır. SPK (2011) tarafından yayımlanan “Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri ve Bu İşlemleri Gerçekleştirebilecek Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ” ile KAS işlemlerinin kapsamı, yetkili kuruluşların özellikleri ve işlemler ile ilgili özellikler yasal zemine kavuşmuştur. Tebliğe göre bildirimde bulunan kaldıraçlı alım satım işlemlerine yönelik piyasa yapıcılığı faaliyetlerini yürüten sermaye piyasası aracı kurumlarına söz konusu işlemlerine devam edebilme imkânı tanınmıştır (<http://www.spk.gov.tr/duyurugoster.aspx?aid=20120504&subid=2&ct=c>). Tebliğ hükümlerine göre bankalara kaldıraçlı alım satım işlemi yapma yetkisi verilmemiştir. Aracı kurumlar açısından bu süreçte yeni bir faaliyet alanı olan KAS faaliyetleri ile ilgili idari ve mali yapılanmalarında yeni düzenlemelerin yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda uygulama yeknesaklığının sağlanması için aracı kurumların kullanmış oldukları hesap planına yeni hesapların eklenmesi söz konusu olmuştur. Gerçekleşen KAS işlemlerinin mali tablolara etkisi de önemli düzeylere yükselmiştir.

##### **4.1. Aracı Kurumlar Tarafından Gerçekleştirilen Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri**

2011 yılından itibaren faaliyet gösteren aracı kurumlarının sayıca artması ve yapılan pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin de etkisiyle KAS işlemlerine yatırımcıların ilgisi artmıştır. Tablo 4’de 2011 yılından itibaren yatırımcı bazında KAS işlem hacmi yer almaktadır.

**Tablo 4. Yatırımcı Bazında KAS İşlemleri**

	2011/12	2012/12	2013/12	2014/12
Aracı Kurum Sayısı	6	20	29	35
<b>Yurtiçi Yatırımcı</b>	<b>332.774.978.006</b>	<b>2.281.871.537.405</b>	<b>4.699.681.471.135</b>	<b>7.636.319.590.539</b>
Yurtiçi Bireyler	215.359.958.167	1.221.752.557.787	2.623.916.294.392	3.825.647.268.790
Yurtiçi Kurumlar	117.415.019.839	1.059.210.743.270	2.044.717.298.713	3.741.754.909.719
Y.içi Kur. Yatırımcılar	-	908.236.348	31.047.878.030	68.917.412.030
<b>Yurtdışı Yatırımcı</b>	<b>261.587.483</b>	<b>79.400.427.207</b>	<b>256.006.610.079</b>	<b>56.815.826.804</b>
Yurtdışı Bireyler	261.587.483	11.105.865.361	140.975.816.446	19.574.489.401
Yurtdışı Kurumlar	-	68.294.561.846	115.030.793.633	37.241.337.403
Y.dışı Kur. Yatırımcılar	-	-	-	-
<b>TOPLAM</b>	<b>333.036.565.490</b>	<b>2.361.271.964.612</b>	<b>4.955.688.081.214</b>	<b>7.693.135.417.343</b>

**Kaynak:** TSPB(2015b)'nin yayınlamış olduğu raporlardan hazırlanmıştır.

Tablo 4'ten de görüleceği üzere KAS işlemi gerçekleştiren aracı kurum sayısı 2011 yılsonunda 6 iken 2014 yılsonunda 35'e yükselmiştir. Bu süreçte KAS işlemleri 330Milyar TL düzeyinden 7,7 Trilyon TL düzeyine yükselmiştir. Yatırımcı türü açısından gerçekleşen işlemlerin detayı ele alındığında gerçekleşen işlemlerin yaklaşık %99'unun (2014) yurtiçi yatırımcılar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Yurtiçi yatırımcılar içerisindeki dağılım ele alındığında ise yurtiçi bireylerin yaklaşık %50 (2014) paya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

2014'te gerçekleşen kaldıraçlı işlem hacminin neredeyse tamamını yurtiçi yatırımcılara ait işlemler oluştururken, bu hacmin yarısı yurtiçi bireysel yatırımcılara aittir. Bunun yanında, önemli kısmı kurum portföyü işlemlerini yansıtan yurtiçi kurumların toplam işlem hacmindeki payı 7 puan artarak %49'a yükselmiştir. Yurtdışı yatırımcıların toplam işlem hacmindeki payı ise, önceki yıla göre 4 puanlık azalış göstererek %1'in altına inmiştir. Bu durum iki aracı kuruma ait işlem hacminin önemli ölçüde azalmasından kaynaklanmaktadır (TSPB 2015).

**Tablo 5. Kaldıraçlı İşlem Hacmi Sıralaması (2014)**

Sıralama	İşlem Hacmi Payı	Kümülatif Pay
1-10	%69.4	%69.4
11-21	%24.0	%93.4
21-35	%6.6	%100.0

**Kaynak:** TSPB, 2015 c:13.

2014 yılında kaldıraçlı işlemlerde en yüksek işlem hacmine sahip ilk 10 aracı kurumun gerçekleştirdiği işlem hacmi, toplam piyasa hacminin %69,4'ünü oluştururken, takip eden 10 aracı kurum ile toplam hacmin %93,4 üne ulaşılmaktadır. En düşük işlem hacmine sahip 15 aracı kurumun toplam payı ise %7'de kalmaktadır. İşlem hacmi sıralamasında önde olan aracı kurumların toplam işlem hacmi içerisinde yüksek paya sahip olmaları dikkat çekicidir.

**Tablo 6. Departman Bazında Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri (TL)**

	2011/12	2012/12	2013/12	2014/12
Yurtiçi Satış	146.286.116.334	551.390.906.825	932.865.001.346	1.474.611.535.274
Şube, Acente, İrtibat Bürosu		209.855.581.847	169.336.044.911	133.604.332.639
Şube		66.408.020.359	168.486.951.298	80.291.617.071
Acente		142.781.731.240		52.889.585.585
İrtibat B.		665.830.248	849.093.613	423.129.983
İnternet	70.588.352.475	738.074.187.000	1.894.076.711.172	2.720.598.589.018
Çağrı Merkezi		1.079.647.370	7.458.125.489	8.541.586.458
Kurum Portföyü	116.162.096.681	860.868.754.097	1.951.320.324.400	3.336.041.966.382
Yurtdışı Satış		2.887.473	631.873.896	19.737.407.572
<b>TOPLAM</b>	<b>333.036.565.490</b>	<b>2.361.271.964.612</b>	<b>4.955.688.081.214</b>	<b>7.693.135.417.343</b>

**Kaynak:** TSPB(2015b)'nin yayınlamış olduğu raporlardan hazırlanmıştır.

Tablo 6'da yer alan bilgilerden de görüleceği üzere gerçekleşen işlemler içerisinde kurum portföyü en yüksek paya sahiptir. Aracı kurumlar müşterilerinin işlemlerinin karşısında kendi portföyleri için de işlem yapmaktadırlar. Kaldıraçlı işlemler ağırlıklı olarak internet üzerinden yapılmaktadır. Ancak 2013 yılından 2014 yılına kurum portföyü işlemlerinin önemli düzeyde artmasının etkisiyle internet işlem kanalının payı 3 puan kadar gerileyerek %38 düzeyinden %35'e inmiştir. 2014 yılında gerçekleşen KAS işlemlerinin %19'u ise yurtiçi satış departmanı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Şube, acente ve irtibat bürosu departmanlarında 2011 yılında herhangi bir işlem gerçekleşmemiştir, 2012 yılında ulaşılan işlem hacmi düzeyine 2013 ve 2014 yıllarında ulaşamamıştır.

**Tablo 7. Gelir Tablosu (Satış Gelirleri) Detayları**

Hesap Kalemleri	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014
<b>A. Satış Gelirleri (net)</b>	<b>136.601.135.449</b>	<b>188.929.569.870</b>	<b>192.477.796.465</b>
<b>AI. Hizmet Gelirleri</b>	<b>788.265.982</b>	<b>948.896.612</b>	<b>1.008.223.930</b>
1. Hisse Senedi Alım/Satım Ar. Kom.	533.693.195	630.538.600	618.151.748
2. DİBS Alım/Satım Aracılık Kom.	2.465.718	1.920.376	3.083.099
3. Özel Sek. SGMK Alım/Satım Ar. K..	12.215.413	926.873	540.042
4. Yab. Men. Kıy. Alım/Satım Ar. Kom.	549.663	1.620.541	2.516.101
5. Vadeli İşlemler Alım/Satım Ar. Kom.	129.801.663	131.851.206	143.661.299
6. Repo/Ters Repo Aracılık Kom.	8.930.017	6.538.561	8.143.005
7. Para Piyasası Aracılık Komisyonları	2.256.537	2.911.549	4.047.976
<b>8. Kaldıraçlı Alım-Satım İşl. Ar. Kom.</b>	<b>2.125.995</b>	<b>21.711.112</b>	<b>65.418.958</b>
9. Halka Arz Aracılık Komisyonları	34.591.255	60.936.943	81.484.818
10. Halka Arz Yüklenim Komisyonları	4.424.012	7.148.609	6.632.324
11. Halka Arz Yönetim Komisyonları	5.347.158	11.113.423	11.637.289
12. İşl. Satın Alma veya Birl. Ar. Kom.	35.460.048	33.975.213	12.923.023
13. Diğer Kurumsal Finansman Gelirleri	11.720.122	18.204.562	21.714.728
14. Diğer Danışmanlık Gelirleri	33.722.283	36.210.780	41.790.463
15. Serm. Art./Temettü Dağ. Ar. Gel.	3.779.779	1.646.916	1.738.088
16. Yatırım Fonu Yönetim Komisyonları	26.028.739	32.482.640	25.562.363
17. Yatırım Fonu Satış Komisyonları	5.014.632	5.164.816	5.795.453
18. Portföy Yönetim Komisyonları	12.558.845	19.770.905	17.111.159
19. Saklama Komisyonları	4.427.149	4.845.909	3.782.559
20. Diğer Komisyon ve Gelirler	35.691.599	47.898.358	69.115.514
21. Hizmet Gelirlerinden İndirimler (-)	-116.537.840	-128.521.280	-136.626.079
<b>AII. Esas Faaliyetlerden Diğer Gelir.</b>	<b>304.726.500</b>	<b>428.003.261</b>	<b>732.698.894</b>
1. Müşterilerden Alınan Faiz Gelirleri	152.808.998	163.440.143	188.098.452
2. Türev İşl. Elde Edilen Gelirler (net)	100.423.881	35.136.611	231.690.147
<b>3. Kald. Alım-Sat. İşl. Elde Ed. Gel. (net)</b>	<b>110.676.184</b>	<b>225.307.788</b>	<b>308.094.808</b>
4. Diğer Esas Faaliyet Gelirleri	-59.182.563	4.118.719	4.815.487
<b>AIII. Satışlar</b>	<b>135.508.142.967</b>	<b>187.552.669.997</b>	<b>190.736.873.641</b>

**Kaynak:** TSPB(2015d)'nin yayınlamış olduğu raporlardan hazırlanmıştır.2012 yılında bir aracı kurumun gelir tablosu bulunmamaktadır.

Tablo 7'de aracı kurumlara ait sektör genelini kapsayan gelir tablosunun detayları içerisinde A. Satış Gelirleri Grubu'na yer verilmiştir. Bu kapsamda KAS işlemlerinin etkisinin görülebilmesi açısından AI ve

AII grubunun altında yer alan hesapların detayına yer verilirken, KAS işlemlerinin etkisinin yer almadığı AIII Satışlar grubunun sadece toplamına yer verilmiştir. Tablodaki bilgilerden görüleceği üzere AI Hizmet Gelirleri içerisinde 2012 yılında 2 Milyon TL düzeyinde olan KAS Aracılık Komisyon Gelirleri, 2013 yılında 21 Milyon TL'nin üzerine ve 2014 yılında 65 Milyon TL'nin üzerinde gerçekleşmiştir. AII Esas Faaliyetlerden Diğer Gelirler toplamının içerisinde KAS İşlemlerinden Elde Edilen Net Gelir 2012 yılında 110 Milyon TL'nin, 2013 yılında 225 Milyon TL'nin ve 2014 yılında 308 Milyon TL'nin üzerinde gerçekleşmiştir.

**Tablo 8. KAS Gelirlerinin Analizi**

	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014
<b>A. Satış Gelirleri (net)</b>	136.601.135.449	188.929.569.870	192.477.796.465
<b>AI. Hizmet Gelirleri</b>	788.265.982	948.896.612	1.008.223.930
AI.8. KAS İşlemleri Aracılık Komisyonları	2.125.995	21.711.112	65.418.958
<i>AI.8/AI (%)</i>	<i>0,2697</i>	<i>2,288</i>	<i>6,4885</i>
<b>AII. Esas Faaliyetlerden Diğer Gelirler</b>	304.726.500	428.003.261	732.698.894
AII.3. KAS İşlemlerinden Elde Edilen Gelirler(net)	110.676.184	225.307.788	308.094.808
<i>AII.3./AII (%)</i>	<i>36,3198</i>	<i>52,6416</i>	<i>42,0493</i>
<b>AIII. Satışlar</b>	<b>135.508.142.967</b>	<b>187.552.669.997</b>	<b>190.736.873.641</b>
<b>B. Satışların Maliyeti (-)</b>	<b>-135.479.353.752</b>	<b>-187.535.632.225</b>	<b>-190.708.213.319</b>
<b>P1. BRÜT KÂR/ZARAR</b>	<b>1.121.781.697</b>	<b>1.393.937.645</b>	<b>1.769.583.146</b>
<b>P6. DÖNEM KARI/ZARARI</b>	<b>290.021.587</b>	<b>528.516.489</b>	<b>371.965.177</b>
<i>KAS Gelirlerinin Brüt K/Z Oranı (AI.8+AII.3)/P1 (%)</i>	<i>10,0556</i>	<i>17,7209</i>	<i>21,1074</i>
<i>KAS Gelirlerinin Dönem K/Z Oranı (AI.8+AII.3)/P6 (%)</i>	<i>38,8944</i>	<i>46,7382</i>	<i>100,4163</i>

**Kaynak:** TSPB(2015d)'nin yayımlanmış olduğu raporlardan hazırlanmıştır.

Tablo 8'de KAS işlemlerinden elde edilen aracılık komisyon gelirleri ile diğer gelirlerin bağlı buldukları gruplara ve kar/zarar grubuna oranlaması ile elde edilen sonuçlar yer almaktadır. Bu sonuçlara göre 2012 yılında KAS işlemleri aracılık komisyon gelirlerinin, hizmet gelirlerine oranı %0,27 düzeyinde iken 2013 ve 2014 yıllarında sırasıyla %2,29 ve %6,49 olarak gerçekleşmiştir. Tabloda ayrıca KAS işlemlerinden elde edilen gelirlerin "esas faaliyetlerden diğer gelirler" toplamına oranlanması ile elde edilen sonuçlar da yer almaktadır. 2012 yılında KAS işlemlerinden elde edilen gelirler, esas faaliyetlerden diğer

gelirlerin %36'sı, 2013 yılında %53'ü ve 2014 yılında tutar olarak artış göstermesine rağmen %42'si düzeyindedir. KAS toplam gelirlerinin brüt K/Z oranlaması sonucunda çıkan sonuçlar incelendiğinde 2012 yılında %10, 2013 yılında %18 ve 2014 yılında da %21 sonucu tespit edilmiştir. KAS işlemlerinden elde edilen gelirlerin yıllar itibariyle önemli ölçüde artış gösterdiği ve brüt kara önemli etkisinin olduğunu ifade etmek mümkündür. KAS gelirleri ile dönem net karı arasındaki ilişki incelendiğinde yıllar itibariyle önemli bir artış söz konusudur. Dönem karının faaliyet giderleri ve diğer giderlerin etkisiyle daha düşük olması sebebiyle KAS gelirleri ile oransal ilişki daha yüksek çıkmaktadır. Gelir tablosunun dikey analizinde hesap kalemleri, net satışlara oranlanarak yapılırken aracı kurumların hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymet satışları (alışları)ndan dolayı bu kalemin tutar olarak yüksek olması analizin sağlıklı yapılmasını etkilemektedir. Ayrıca çalışmanın kısıtlılığından dolayı KAS gelirlerinin diğer hesaplarla olan ilişkisine yer verilememiştir.

#### 4.2. Muhasebe Uygulamaları

Aracı kurumlar gerçekleştirdikleri KAS işlemlerinin muhasebe kayıtlarını ve finansal raporlamalarını sağlıklı biçimde yapabilmeleri için etkin muhasebe bilgi sistemine sahip olmalıdırlar. Bu bağlamda muhasebe bilgi sistemi bileşenlerinin oluşumunda gerekli hassasiyetin ve özenin gösterilmesi gerekmektedir. Elektronik sistemlerin ve dijital uygulamaların yoğun olarak kullanıldığı sektörde muhasebe kayıtlarının yapılması ve raporların hazırlanmasında ilgili mevzuat hükümlerine uyulması da dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biridir.

Aracı kurumların düzenlemek ve yayımlamak zorunda oldukları mali tabloların; sağlıklı karşılaştırma ve tahliller yapılmasına olanak sağlaması, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun düzenlenmesi ve mali durumlarının güvenli bir biçimde izlenebilmesine imkân sağlamak amacıyla tekdüzen hesap planı uygulanmaktadır. Aracı kurumların hesap planında genel bütünlüğü bozmamak amacıyla ana hesapların numaralarının değiştirilmemesi gerekmektedir. İhtiyaç durumunda, yardımcı defterlerde yer alacak tali hesaplar desimal sistem kullanılarak ve gerektiğinde daha alt hesaplar oluşturularak kullanılabilir (Akdoğan ve diğerleri 2011, 136-137).

Bu kapsamda uygulama birliğini sağlamak üzere "Aracı Kurum Hesap Planı ve Planın Kullanım Esasları Hakkında Tebliğ" yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (SPK, 1992). Zaman içerisinde yapılan değişiklik ve eklemeler ile hesap planı son halini almıştır. Örneğin hesap planında 2001 yılında yapılan değişiklik ile ilk halinde 3 basamaklı olan hesap



kod numaraları 10 (on) kat sayısı ile çarpılarak yeniden düzenlenmiştir (SPK, 2001).

Aracı kurum hesap planı ana gruplar itibariyle aşağıdaki gibidir:

- I- (1000-1990) Dönen Varlıklar
- II- (2000-2990) Duran Varlıklar
- III- (3000-3990) Kısa Vadeli Borçlar
- IV- (4000-4990) Uzun Vadeli Borçlar
- V- (5000-5990) Sonuç Hesapları
- VI- (6000-6990) Geçici Hesaplar
- VII- (7000-8990) Menkul Kıymet Geçici Hesapları

Tebliğde yapılan son düzenleme ile kaldıraçlı alım satım işlemlerinde kullanılmak üzere aşağıdaki hesaplar eklenmiştir (SPK, 2011);

1520: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri Takas Merkezi-Portföy/Depo Hesabı

1521: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri Takas Merkezi- Müşteri

1230: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemlerinden Alacaklılar

8450: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemlerinden Döviz Teminat Borçları

8950: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemlerinden Döviz Teminat Alacaklıları

8460-8469: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemlerinden Döviz Borçları

8960-8969: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemlerinden Döviz Alacaklıları

8495: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri Fiyat Farkları

8470-8474: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri Portföy Teminat Borçları

8970-8974: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri Portföy Teminat Alacaklıları

8995: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemlerinden Aracı Kurum Net Pozisyon Yükümlülükleri

KAS işlemlerinde aracı kurum tarafından emir alınması ve işlemin gerçekleştirilmesi belirli bir iş akışı düzeni içerisinde gerçekleşmektedir. Yatırımcı tarafından, emir aracılığı ve işlem aracılığı yetkilerine sahip aracı kuruma iletilen emir, portföy aracılığı yetkisine sahip aracı

kuruma iletir ve bu emirler söz konusu aracı kurum tarafından kendi portföyünden karşılanır. Portföy aracılığı yetkisine sahip aracı kurum ise müşterilerinden aldıkları alım satım emirlerini kendi bünyelerinde sonuçlandırabilmekte veya isterlerse başka bir portföy aracısı aracı kuruma iletebilmektedir. Sistemin işleyişi itibarıyla portföy aracılığı yetkisine sahip aracı kurumlar işlemlerde müşterinin karşı tarafı konumundadır ve müşteri kayıp yaşadığında aracı kurum kazanç elde etmekte ya da tam tersi durum söz konusu olmaktadır. Aracı kurumlar müşteri emirlerini gerçekleştirirken bu emirler için fiyat veren konumdadırlar. Bu fiyat rekabetçi, piyasa şartlarına uygun olmalıdır (SPK 2014, 29-30).

Örnek Uygulama<sup>2</sup>: Müşteri Bay A kaldıraçlı alım satım işlemleri için hesabına 10.000 \$ yatırmıştır. (Kur 1 \$ = 2,6000 TL)

1521 K.A.S. İŞLEMLERİ TAKAS MERKEZİ. USD Hesabı	26.000	
1230 K.A.S. İŞLEMLERİNDEN ALACAKLILAR Müşteri Bay A.		26.000

Müşteri tarafından yatırılan paranın döviz bazında nazım hesaplarda izlenmesi;

8450 K.A.S. İŞL. DÖVİZ TEM. BORÇLARI	10.000 \$	
8450 K.A.S. İŞLEMLERİNDEN DÖVİZ TEMİNAT ALACAKLILARI Müşteri Baş A.		10.000 \$

Müşteri tarafından 50.000 Euro/\$ satmıştır. Bu işlem sonucunda müşteri \$ alıp € satmıştır. İşlem her iki döviz için ayrı ayrı takip edilecektir (İşlem anında €/ \$=1,1400).

2 Çalışmada yer verilen örnek; SPK'nın aracı kurumlarda uygulama yeknesaklığını sağlamak üzere hazırladığı uygulama örnekleri esas alınarak oluşturulmuştur (Genel Mektup No:667, 2011).

Aracı Kurumların Gerçekleştirdikleri Kaldıraçlı Alım Satım (FOREKS) İşlemleri ve Muhasebe Uygulamaları

8450 K.A.S. İŞL. DÖVİZ BORÇLARI	57.000 \$	
8960 K.A.S. İŞL. DÖVİZ ALACAKLILARI Müşteri Bay A		57.000 \$

8961 K.A.S. İŞL. DÖVİZ ALACAKLILARI	50.000 €	
8461 K.A.S. İŞLEMLERİNDEN DÖVİZ BORÇLAR		50.000 €

Müşteri daha önce açmış olduğu pozisyonu gün içinde kapatmıştır, diğer bir ifade ile işlem sonucunda müşteri €alıp \$ satmıştır (İşlem anında €/ \$=1,1250).

8960 K.A.S. İŞL. DÖVİZ ALACAKLILARI	56.250 €	
8460 K.A.S. İŞLEMLERİNDEN DÖVİZ BORÇLARI		56.250 €

8961 K.A.S. İŞL. DÖVİZ ALACAKLILARI	50.000 €	
8461 K.A.S. İŞLEMLERİNDEN DÖVİZ BORÇLARI		50.000 €

Müşteri tarafından elde edilen kar, müşterinin teminat hesabına yansıtılacaktır. Müşterinin elde ettiği kar, aracı kurumun zararıdır.

8450 DÖVİZ TEMİNAT BORÇLARI Portföy	750 \$	
8460 K.A.S. İŞL. DÖVİZ BORÇLARI		750 \$

8960 K.A.S. İŞL. DÖVİZ ALACAKLILARI Müşteri Bay A	750 \$	
8950 K.A.S. İŞL. DÖVİZ TEMİNAT ALACAKLILARI Müşteri Bay A.		750 \$

Kaldıraçlı alım satım işlemleri neticesinde ortaya çıkan kar veya zararın müşteri hesabına aktarılması,

8950 K.A.S. İŞLEMLERİNDEN DÖVİZ TEMİNAT ALACAKLILARI Müşteri Bay A	750 \$	
8450 DÖVİZ TEMİNAT BORÇLARI Müşteri Bay A.		750 \$

5990 DÖVİZ KARI/ZARARI	1950	
8450 DÖVİZ TEM. BORÇLARI Müşteri Bay A.		1950

Müşterinin aynı gün içinde pozisyonu kapatmaması durumunda gün sonunda değerlendirme sonucunda çıkan fark, 8495 K.A.S. İŞLEMLERİNDEN FİYAT FARKLARI ve 8995 K.A.S. İŞLEMLERİNDEN NET YÜKÜMLÜLÜKLER nazım hesaplarında izlenir. Bu hesaplar müşterinin pozisyonu kapatma aşamasında mahsup edilerek kapatılır.

Aracı kurumlar riskten kaçınma amacıyla, kendi portföyleri için işlem yapmak üzere yurtdışı kurumlarda hesap açarak işlem yapabilir. Bu durumda teminatın yatırılması ile birlikte 1320 VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR hesabı borçlandırılır. Yatırılan teminat döviz bazında nazım hesaplarda izlenmesi amacıyla; 8470 K.A.S. İŞLEMLERİ PORTFÖY TEMİNAT BORÇLARI ve 8970 K.A.S. İŞLEMLERİ PORTFÖY TEMİNAT ALACAKLILARI hesapları kullanılır.

Kaldıraçlı alım satım işlemlerinin gerçekleştirilmesi ile ilgili dikkat edilecek bir diğer unsur da işlem sonucunda elde edilecek gelir ile ilgili vergilendirme durumudur. Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin KAS işlemlerinden elde ettikleri gelirleri ticari organizasyon kapsamında yapıyorsa vergiye tabidir. Ancak, gelir vergisi mükellefleri

bakımından faaliyetin süreklilik arz etmemesi durumunda Gelir Vergisi Kanununun 82'nci madde uyarınca "arızı ticari kazanç" olarak vergilendirilmesi söz konusu olmaktadır. Gelir Vergisi Kanununun Geçici 67'nci madde uyarınca ise tevkifat yapılmayacaktır (Öncü 2013).

## 5. SONUÇ

Çalışma kapsamında aracı kurumların gerçekleştirdikleri faaliyetleri ile aracı kurumların yapısal, yasal özellikleri ele alınmıştır. Aracı kurumlar yeniden yapılanan TSPB bünyesinde faaliyet göstermekte olup, Aralık 2014 itibariyle TSPB çatısı altında diğer yatırım kuruluşları ile birlikte toplam 226 kuruluş yer almaktadır. Ağustos 2011'de SPK tarafından yayımlanan "Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri ve Bu İşlemleri Gerçekleştirebilecek Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ" ile yasal zemini oluşan KAS işlemleri için sadece aracı kurumlara yetki verilmesi durumu ortaya çıkmıştır.

Kaldıraç özelliği nedeniyle büyük risk barındıran foreks yatırımlarında da tüm finansal yatırım alanlarında olduğu gibi güven unsuru önemlidir. Aracı kurum tercihinde güven unsurunu teşkil edecek faktörler arasında aracı kurum ile ilgili bilgiler ve sunduğu hizmetler yer almaktadır. Elektronik uygulamaların artması ve yatırımcıların piyasalara kolaylıkla erişim imkânının kazanması KAS işlemlerinin artmasına neden olmaktadır. 2015 Mart ayı itibariyle dünya genelinde günlük ortalama işlem hacmi 5,15 trilyon Amerikan Doları düzeyindedir.

Çalışma sonucunda Türkiye'de aracı kurumların gerçekleştirdikleri KAS işlemleri ile ilgili ulaşılan önemli tespitlerden bazılarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

- 2014 yılsonu itibariyle TSPB bünyesinde yer alan 97 aracı kurumun 35'i kaldıraçlı alım satım işlemleri için SPK'ndan yetki alarak işlem gerçekleştirmiştir,

- Aracı kurumların gerçekleştirdikleri KAS işlem hacmi 2014 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %54 artışla 7,7 Trilyon TL işlem hacmine ulaşılmıştır. Kaldıraçlı işlemlerde gerçekleşen işlem hacmi, pay piyasası ve tahvil bono piyasasından önemli düzeyde yüksek gerçekleşmiştir.

- KAS işlemi gerçekleştiren aracı kurum sayısı 2011 yılında 6 iken 2014 yılında 35'e yükselmiştir,

- 2014 yılında kaldıraçlı işlemlerde en yüksek işlem hacmine sahip ilk 10 aracı kurum, piyasa hacminin %69,4'ünü gerçekleştirmiştir,

- Kaldıraçlı işlemler departman bazında değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak internet üzerinden yapılmaktadır. 2014 yılında internet üzerinden yapılan işlemlerin oranı %35 düzeyindedir,

- KAS işlemleri sonucunda aracı kurumların gelir tablolarına eklemiş oldukları aracılık komisyon gelirleri ve diğer gelirler toplamı yaklaşık 374 Milyon TL düzeyindedir,

- 2014 yılında KAS işlemleri aracılık komisyon gelirlerinin hizmet gelirlerine oranı %6,5 düzeyinde gerçekleşirken, KAS işlemlerinden elde edilen gelirlerin esas faaliyetlerden diğer gelirler toplamına oranı 2014 yılında %42 düzeyindedir,

Aracı kurumlar gerçekleştirdikleri KAS işlemlerinin kayıtlarını ve raporlamalarını sağlıklı biçimde yapabilmeleri için etkin muhasebe bilgi sistemine ve bunun bir gereği olarak uygun hesap planına bağlı çalışmaları gerekmektedir. Aracı kurumların kullanmış oldukları hesap planı yayımlanan tebliğler ile düzenlenmiş olup 4 basamaklı kod numaraları ile takip edilmektedir. KAS işlemlerin takip edilmesi amacıyla aracı kurumlar hesap planına yeni hesaplar eklenmiş olup bu hesaplar kısa vadeli ticari alacaklar, takas ve saklama merkezi grupları ile nazım hesaplar grupları içerisinde yer almaktadır. KAS işlemleri sonucunda müşteri tarafından elde edilen kar, müşterinin teminat hesabına yansıtılır aynı zamanda müşterinin elde ettiği kar aracı kurumun zararıdır. Müşteri ve aracı kurum arasındaki kar/zarar ilişkisi karşıt yönlüdür. Aracı kurumlar riskten kaçınma amacıyla, kendi portföyleri için işlem yapmak üzere yurtdışı kurumlarda hesap açarak işlem yapabilir, bu durumda teminat yatırılması ile ilgili işlemde teminatın yatırılması ile birlikte verilen depozito ve teminatlar hesabı borçlandırılır.

## KAYNAKÇA

- Akdoğan, N., R. Aktaş, A. Deran, D. U. Erhan, V. Acar. 2011. Türkiye Muhasebe Standartları ile Uyumlu Sektörel Muhasebe, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Albuquerque, P. C. 2003. “The Traditional Brokers: What are Their Chances in the Forex?.” Journal of Applied Economics, 6 (2).
- Anonim, 2003. Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, Baskı 18, İstanbul.
- Anonim, 2014. Yatırım Kuruluşları, Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu, İstanbul.
- Apak, S., M. Uyar. 2011. Türev Ürünler ve Finansal Teknikler, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Coşkun, M. 2010. Para ve Sermaye Piyasaları Kurumlar, Araçlar, Analiz, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Coşkun, Y. 2010. “Aracı Kurumların Risk Haritası”, Sermaye Piyasası Dergisi, 1 (3).
- Çetin N., H. E. Töremiş. 2008. “Menkul Kıymet Borsalarında Alım Satım Aracılık Faaliyeti Kapsamında Aracı Kurumlarla Yatırımcılar Arasındaki İlişkinin Hukuki Niteliği”, “Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12.
- Çıtak, S. 1998. Amerika Birleşik Devletleri Finans Sistemi İçinde Aracı Kurumlar Düzenleme-Organizasyon-Denetim, Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No:121, Ankara.
- David, O. 2007. “The Forex Market – An Alternative to The Stock Market”, Theoretical and Applied Economics, 11 (516).
- Demirbaş, E., M.V. Kaya. 2011. Continuous Linked Settlement Sistemi ve Sistemin Döviz Piyasasındaki Rolü, Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi, Sayı: 29, Kütahya.
- Hakim, H. 2012. “Forex Trading and Investment”, Doctoral Dissertation, Worcester Polytechnic Institute.
- [http://www.albforex.com.tr/fx\\_sozlesme.pdf](http://www.albforex.com.tr/fx_sozlesme.pdf) (Erişim Tarihi: 10.02.2015)
- [http://www.isyatirim.com.tr/AssetDocs/50\\_Soruda\\_foreks.pdf](http://www.isyatirim.com.tr/AssetDocs/50_Soruda_foreks.pdf), “Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri – 50 Soruda Foreks”, (Erişim Tarihi: 10.02.2015).
- <http://www.spk.gov.tr/duyurugoster.aspx?aid=20120504&subid=2&ct=c> (Erişim Tarihi: 10.02.2015).

- King, M., D. Rime. 2010. "The \$4 Trillion Question: What Explains FX Growth Since the 2007 Survey?" BIS Quarterly Review, December.
- Köse, Y., M. Atik, B. Yılmaz. 2014. Foreks İşlemlerin Davranışsal Açından İncelenmesi: Türk Foreks Yatırımcıları Üzerinde Bir Araştırma, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 2014.16.4.
- Lien K., Çev: İnan M. 2015. Forex Hakkında Her Şey, Optimist Yayınları, İstanbul.
- Manavgat, Ç. 1991. Sermaye Piyasasında Aracı Kurumlar, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Ankara,
- Nikolova M. 2015. "CLS Daily Input Volumes Stage 12.7% M/M Rise in March 2015", <https://leaprate.com/2015/04/cls-daily-input-volumes-stage-12-7-mm-rise-in-march-2015/> (Erişim Tarihi: 29.04.2015).
- O'Keefe, R. 2010. Making Money in Forex : Trade Like a Pro Without Giving Up Your Day Job, Hoboken NJ, USA, John Wiley&Sons.
- Önce, S. 1995. Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhassebeleştirme Şekilleri, Türkiye Bankalar Birliği, Doğu Matbaacılık, Eskişehir.
- Öncü E. 2013. Forex İşlemlerinin Vergilendirilmesi, <http://www.thelira.com/yazar/31/ekrem-uncu/2249/forex-islemlerinin-vergilendirilmesi>, (Erişim Tarihi: 10.01.2015).
- Özpeynirci, R.,E. Kalaycı. 2013. "Aracı Kuruluş Varant İşlemlerinin Muhassebeleştirilmesi" Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Ekim, 13 (26).
- Sermaye Piyasası Kanunu, (Kanun No. 6362), 30 Aralık 2012 Resmî Gazete Sayı: 28513.
- Sermaye Piyasası Kurulu 1992. "Aracı Kurum Hesap Planı ve Planın Kullanım Esasları Hakkında Tebliğ" (Seri: XI, No: 7) 31.1.1992 tarihli ve 21128 sayılı Resmi Gazete.
- Sermaye Piyasası Kurulu 2001. «Aracı Kurum Hesap Planı ve Planın Kullanım Esasları Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ», (Seri: XI, No: 18), 27.8.2001 tarihli ve 24506 sayılı Resmi Gazete.
- Sermaye Piyasası Kurulu 2011. «Aracı Kurum Hesap Planı ve Planın Kullanım Esasları Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ», (Seri: XI, No: 33), 9.10.2011 tarihli ve 28079 sayılı Resmi Gazete.
- Sermaye Piyasası Kurulu 2011. "Konu: Kaldıraçlı Alım Satım İşlemlerinin Muhassebeleştirilmesi Hk.", TSPB Genel Mektup, No: 667.



- Sermaye Piyasası Kurulu 2011. “Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri Ve Bu İşlemleri Gerçekleştirebilecek Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ” 27.8.2011 tarihli ve 28038 sayılı Resmi Gazete.
- Silvani, A. 2009. *Beat the Forex Dealer: An Insider’s Look into Trading Today’s Foreign Exchange Market* (Vol. 464), John Wiley&Sons.
- Şababoğlu, H. Y.2013. “2008 Küresel Finansal Krizi Sonrası Tezgâh Üstü Türev Piyasalara Yönelik Düzenlemeler” *Bankacılar Dergisi*, Sayı 84.
- TSPB, 2015a. “TSPB Üyeleri Özet Verileri”, 2015b. “Aracı Kurumların Faaliyet Verileri, 2015c. *Gösterge Dergisi*, 2015 Bahar, 2015d. “Aracı Kurum Sektörü Finansal Tabloları”, <http://www.tspb.org.tr/tr/>, (Erişim Tarihi: 18.05.2015).
- Yaslıdağ, B. 2014. *Forex Piyasası İşlemleri (Türev Piyasalar-Teknik Analiz)*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yeşildağ, E., Y. Kaderli. 2013. Türkiye’de Seans Salonuna Gelen Yatırımcıların Aracı Kurum Seçimine Etki Eden Unsurlar: Bir Faktör Analizi Uygulaması, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz.